

26 نوامبر 2022

داکتر سید عبدالله کاظم

نگاهی مختصر به سقوط و عروج خانواده سردار یحیی خان

سلطنت محمدظاهرشاه و صدارت محمدهاشم خان

(بخش نود و نهم)

عبدالمجیدخان زابلی - پیشآهنگ تحولات اقتصادی:

اقداماتی که در دوره صدارت محمدهاشم خان بوسیله عبدالمجید خان زابلی رویدست گرفته شد، اولین گامی بود که در راه انکشاف سکتور خصوصی، آنهم بیشتر در ساحت تجارت، بانکداری و صنعت با ایجاد شرکت های سهامی، تأسیس بانک ملی افغان و اعمار فابریکات خورد و بزرگ در افغانستان برداشته شد و یک تحول مهم را به همراه داشت. اگر چه اینکار بار اول در دوره پربارامانی پس از استرداد استقلال کشور و برقراری روابط سیاسی و تجاری با کشورهای فراتر از کشورهای همسایه صورت گرفت (چنانچه اولین قرار داد تجاری افغانستان با برتانیه در سال 1300، با فرانسه در سال 1301، با اتحاد شوروی در سال 1303 و با تعدادی دیگر کشورها در سالهای 1306 و 1307 به امضاء رسید و روابط تجاری با آن کشورهای برای بار اول آغاز گردید و نیز با انفاذ "نظامنامه تشویقیه صنایع" نخستین گام در راه انکشاف صنایع در آنوقت گذاشته شد، همچنان پول کاغذی بار اول در سال 1307 چاپ و بطور محدود به دوران انداخته شد)، اما این تحول پس از تشکیل شرکت سهامی در سال 1309 و متعاقباً اقدامات گسترده در راه انکشاف تجارت داخلی و خارجی در سال 1311 و بخصوص تأسیس "بانک ملی افغان" در سال 1312 زیر نظر عبدالمجیدخان زابلی و به ابتکار او بیشتر از پیش انکشاف کرد.

عبدالمجیدخان زابلی کی بود؟

عبدالمجیدخان (متخلص به زابلی) پسر محمدحکیم خان بتاريخ 14 اگست 1896 (23 سنبله 1275 ش) در ولایت غزنی - قریه حسین خیل متولد و با پدر خود که مصروف تجارت بود، در هرات اقامت گزید و در سال 1913 (1292 ش) همراه با پدر به تاشکند سفر کرد. او در هرات و سپس در مدرسه اسلامی تاشکند بین سالهای 1913 تا 1917 تحصیل کرد. از آن پس در تجارتخانه پدر به شغل تجارت صادرات و واردات بین ایران و روسیه پرداخت و در سال 1922 (1301 ش) دفتر تجارتخانه را از تاشکند به مسکو انتقال داد و در آنجا یک دستگاه نساجی را تحت قانون جدید شوروی بکار انداخت. در 1929 (1308 ش) به جرمنی رفت و فعالیت های خود را به امور سرمایه گذاری بین المللی متمرکز ساخت. از آنجا به دعوت محمدنادرشاه به افغانستان آمد و در 1933 (1312 ش) شرکتی را بنام "هاشمی" (به گمان اغلب با اشتراک محمد هاشم خان صدراعظم) تأسیس نمود که بعداً بنام "شرکت سهامی ملی افغان" تغییر نام یافت و طی همین سال شرکت مذکور به حیث اولین بانک افغانستان بنام "بانک ملی

د پانو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلېکنډي د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ

افغان" به فعالیت آغاز کرد و بزودی شعبات و نمایندگی های آن در داخل و خارج تأسیس گردید. زابلی در سال 1936 (1315ش) در کابینه محمد هاشم خان به حیث وزیر تجارت و بعداً در 1946 (1325ش) به در کابینه شاه محمود خان حیث وزیر اقتصاد ملی ایفای وظیفه کرد. او در 1942 (1321ش) به پاداش خدماتش در ساحه اقتصاد به دریافت نشان "سردار عالی" از طرف محمد ظاهر شاه و همچنان بعضی مدالها از کشورهای خارجی نایل آمد. زابلی به حیث یک سرمایه دار و وزیر پر قدرت رو به فعالیت سیاسی آورد و از جریان "ویش زلمیان" در قندهار حمایت کرد و سپس با محمد داؤد و چند شخصیت رسمی دیگر به تشکیل یک حزب بنام "دموکرات ملی" یا به عبارت دیگر "کلوب ملی" مبادرت ورزید. در سال 1950 (1329ش) روابط او با صدراعظم شاه محمود خان برهم خورد و از وزارت استعفی داد و به خارج کشور رفت و در امریکا برای مدت طولانی اقامت گزین شد و از سیاست کناره گرفت، اما در 1963 (1342ش) برای مدت کوتاه به وطن برگشت و به فرمان محمد ظاهر شاه عضو کمیسیون مشورتی قانون اساسی گردید و در لویه جرگه 1964 (1343ش) عضویت یافت.

زابلی به حیث سهامدار بزرگ بانک ملی و مؤسس آن، تا وقتیکه بانک مذکور در زمان جمهوری محمد داؤد در 1975 (1354ش) ملی گردید، وظیفه ریاست عمومی بانک ملی افغان را بعهده داشت و تمام امور مهمه آنرا از محل اقامت خود در شهر "نهایت" - ایالت مساجوستس ایالات متحده امریکا رهبری و اداره میکرد و همه امران اجرایی بانک مذکور و نیز مؤسسات ملکیت آن بانک به امر او مقرر می شدند. زابلی طی یک نامه نظریات خود را عنوانی رئیس جمهور محمد داؤد نوشت و پیشنهاد وقف یک قسمت جایاد خود را جهت انکشاف معارف و صحیه به حکومت ارائه نمود که لاجواب ماند. او بعد از کودتای 7 ثور 1357 (اپریل 1978) به نور محمد تره کی نیز نامه نوشت و مبلغی را نقد و قسمتی از ملکیت شخصی در هرات، همچنان خانه در دارالامان و کوتی پغمان خود را برای انکشاف معارف وقف نمود که از طرف نور محمد تره کی با تشکر پذیرفته شد. عبدالمجید خان زابلی بتاريخ 23 نوامبر 1998 (2 قوس 1377ش) به عمر 103 سالگی در امریکا وفات کرد و در آنجا به خاک سپرده شد. او قبل از وفات در وصیت نامه رسمی یک "تراست فند" را ایجاد کرد و عواید تمام دارائی های خود را در خارج به غرض استفاده و کمک به انکشاف تعلیم و تربیه در افغانستان اختصاص داد که شرح جزئیات آن در وصیت نامه مذکور به تفصیل درج گردیده است. (درباره سوانح دیده شود - آدمک، لودویک: کتاب "سوانح شخصیت های معاصر افغانستان"، 1987، صفحه 201؛ ویکی پدیا: "عبدالمجید زابلی"؛ درباره وصیت نامه دیده شود: "یادداشت های عبدالمجید زابلی"، تنظیم و باز نویس: وحید مزده، 1380، پشاور، صفحه 134 به بعد؛ درباره فعالیت های سیاسی او دیده شود - کاظم، سید عبدالله: "رویدادهای عمده در دوره صدارت شاه محمود خان غازی"، 2020، کالیفورنیا، صفحه 285 - 293)

دوستی و همکاری زابلی با محمد هاشم خان در عصر امانی وقتی آغاز شد که محمد هاشم خان در سال 1302 به حیث سفیر افغانستان در مسکو ایفای وظیفه میکرد، در این وقت عبدالمجید خان زابلی مصروف تجارت در مسکو بود. موفقیت او در تجارت، توجه محمد هاشم خان را به خود جلب نمود و بزودی روابط دوستانه بین آنها برقرار شد. وقتی محمد نادر شاه به سلطنت رسید و وضع اقتصاد کشور نهایت خراب بود، محمد نادر شاه بنابر توصیه محمد هاشم خان صدراعظم از زابلی خواست تا به افغانستان برگردد و در امور اقتصادی با حکومت همکاری کند. زابلی می نویسد: «موقعیکه اعلیحضرت شهید محمد نادر شاه زمام امور را بدست گرفت، من در آلمان به کار تجارت اشتغال داشتم. در آن موقع

د پانو شمیره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولی

تلگرافی از ایشان بدستم رسید که از من خواسته بود تا هرچه زودتر به کابل بیایم. من به علت مصروفیت های شخصی موفق به این کار نشدم. بعداً تلگراف دوم از اعلیحضرت برآیم رسید که مجدداً از من دعوت عاجل سفر به افغانستان شده بود که باز هم موفق نشدم به این دعوت لبیک بگویم. مدتی بعد وی برادر خود سفیر صاحب شهید [سردار محمد عزیز خان] که در آن موقع در ماسکو بود، وظیفه سپرد تا به برلین آمده و مرا همراه خود به افغانستان ببرد. سفیر صاحب تصویری از وضع نا به سامان اقتصادی افغانستان برایم ترسیم نمود و علاوه کرد که پس از فتح کابل در خزانه دولت فقط هشت هزار افغانی پول باقیست. شیرازه امور اقتصادی یکسره از هم گسسته و درچنین شرایط به شخصی نیاز است تا در علم اقتصاد وارد بوده و اقتصاد کشور را بر بنیاد اصولی بنا نهد که پیشرفت های جهان امروز مستلزم آنست و اعلیحضرت برای این امر مهم شما را برگزیده اند.»

زابلی می افزاید: «به این ترتیب من با ایشان عازم افغانستان گردیده و از راه هرات داخل کشور شدم. نخستین ملاقات من در هرات با جمعی از تجار هراتی بود که آنها با برنامه های من برای ریختن شالوده یک زیربنای مدرن برای اقتصاد افغانستان نظر مساعد نشان دادند و به این ترتیب به کمک تجار ملی هرات، قندهار، کابل و سایر نقاط کشور در اسرع وقت امکان تجمع مبلغ 5 میلیون افغانی سرمایه فراهم شد و دولت نیز بایر داخت 2 میلیون افغانی درین پروسه سهم گرفت. ما با 7 میلیون افغانی سرمایه در سال 1311 کار را آغاز کردیم که بدون کمک خارجی و فقط فراهم آمده از منابع داخلی کشور بود. با همین سرمایه تا سال 1321 یعنی مدت ده سال کارهای بزرگی انجام گرفت. لازم به تذکر است که گروپ اول سرمایه داران ... صد درصد به خواهش خود اینکار را نکردند، بلکه تاحدی فشار دولت نیز وجود داشت.»

زابلی درباره وضع اقتصادی دولت در آنوقت می نویسد: «در اثر انقلاب [اغتشاش] خونین 1307 افغانستان تمام توان و امکان مالی و اقتصادی خود را از دست داده بود: خزانه خالی و تمام پس اندازها از بین رفته بود، ذخایر اسلحه به تاراج رفته و تمام دفاتر و وزارت خانه ها مورد چپاول قرار گرفته بود، بحدی که حکومت در ماه اسد 1312 قادر به تادیه معاش عساکر نبود. تجارت و داد و ستد مملکت کاملاً بدست یهودی های خارجی و هندوستانی ها و تبادلۀ اسعار هم در انحصار آنها آمده بود. تجار افغانی در عرصه داد و ستد خارجی اصلاً عرض وجود را نداشتند. اعلیحضرت محمد نادر شاه زمانی تصمیم به ایجاد ریفورم در عرصه اقتصادی کشور گرفتند که هنوز آتش ناامنی و اغتشاش در کشور فروکش نکرده بود. اغتشاش کوهستان، اندر، تره کی، ابرهیم بیگ، دری خیل و سلیمان خیل مملکت را ضعیف ساخته بود. تا آغاز جنگ جهانی دوم 17 شورش صورت گرفت، ولی این شورشها مانع اجرای ریفورم اقتصادی نگردید.» ("یادداشت های عبدالمجید خان زابلی"، ... صفحه 7 تا 9)

شرکت سهامی ملی افغان و کسب امتیازات انحصاری از دولت:

در سالنامه 1312-1313 تحت عنوانی "شرکت سهامی ملی افغان" مطالبی به نشر رسیده که نکات عمده آن ذیلاً تقدیم میگردد: «شرکت سهامی اولاً بتاريخ 4 دلو 1309 با سرمایه 5 میلیون افغانی تأسیس یافت که منجمله چهار و نیم میلیون را حکومت و 5 لک متباقی را بعضی تاجران سهیم گردیده و ابتداء اجرای معمولات [امور] در تحت اداره وزارت جلیله تجارت منحصر بوده الی ابتدای سنه 1311 از سرمایه حقیقی آن یک میلیون [افغانی] جمع و فروش و باقی سهام آن ملتوی و معطل ماند.» حکومت به دلیل مشکلات اقتصادی و نیز ناتوانی اداری نتوانست این شرکت را زیر نظر وزارت تجارت به پا ایستاده کند، لذا به این فکر افتاد که با اعطای امتیازات انحصاری فوق العاده از سکتور

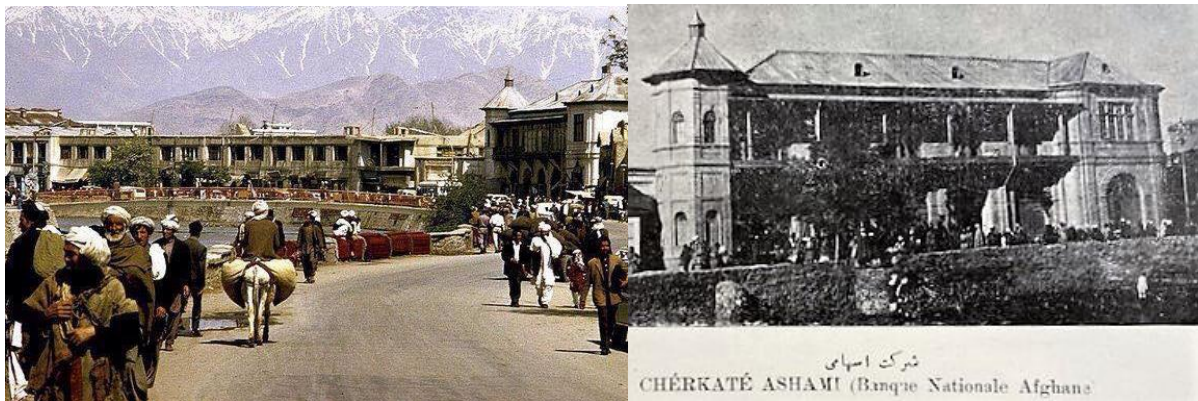
د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوای. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولی

خصوصی در این راه استفاده نماید، چنانچه در گزارش سالنامه مذکور آمده است که: «تصویب مجلس عالی وزرا از تاریخ 28 سنبله 1311 شرکتی را به اسم "شرکت سهامی ملی افغان" مامور و موسوم و عدۀ از تاجران مملکت به اخذ سهمیه ها در این شرکت شامل شده، اداره شرکت موصوفه مستقلاً در دست تجار داخله و اگذار و سرمایه ابتدائی آن 35 ملیون افغانی تعیین کرده شد که از آنجمله 10 ملیون سهم آن در آخر سال 1311 فروش و منجمله 30 فیصد آنرا حکومت متبوع مان سهیم گردیده، متباقی اسهام برای سه سال آینده موکول و شرکت اسهامی ملی افغان از 9 ثور 1312 به اساس تشکیلات جدید به اجرای امور موظفه خود اقدام کرده در تصدیر [صادر کردن] اشیای پیداوار افغانستان بخارج و توری داشیای مایحتاج افغانستان که در ذیل انحصار اوست، بنرخ مناسب و درست اول از خارج صرف مساعی ابراز داده جداول معاش و مصرف شرکت موصوفه را بمطالعه هموطنان خود گذاشته، علاوه بعضی امتیازاتی را که حکومت متبوع ما برای توسعه عملیات "شرکت اسهامی ملی افغان" اعطا فرموده است، ذیلاً تذکار میدهد:

- 1 - امتیاز خرید و فروش مسکوکات داخله و خارجه و صرافی، تهیه سکه خارجه و نقره و طلای کار آمد حکومت، خریداری مایحتاج و مایلمه جنسی دوائر حکومت که تعلق میگیرد به واردات از خارج، فروش مواد معدنی و تجارتي افغانستان در خارج، حقوق تبادلۀ خزاین داخله با اساس مصوبه جلسه تاریخی 28 سنبله 1311 مجلس عالی وزرا در ذیل 15 مواد.
- 2 - امتیاز انحصار واردات قند و شکر از خارج به افغانستان بتصویب مجلس عالی شورا و مجلس عالی وزرا و صحه سنیه پادشاهی از تاریخ اول سنبله 1312 الی مدت 7 سال در ذیل 16 مواد.
- 3 - امتیاز انحصار واردات موتر و سامان کار آمد موتر از خارج به افغانستان بتصویب مجلس عالی وزرا و منظوری حضور مبارک شاهانه.
- 4 - امتیاز سهم سه صد هزار جلد پوست قره قلی به اساس تقسیمات ردیف "ب" ماده اول لایحه انحصارات تجارت پوست قره قلی و تصویب مقامات صلاحیتدار.
- 5 - اشتراک سهم یک ملیون افغانی از جمله اسهام شرکت انحصارات پترول.»

عمارت دست راست، طوریکه در ذیل آن دیده میشود: شرکت اسهامی "شرکت هاشمی" (بعدهاً مسمی به "بانک ملی افغان") عکس دست چپ: دورنما و موقعیت: لب دریای کابل، جاده خیابان، در جوار آن تعمیر نو بنای عمارت شفاخانه مرکزی و لابراتور مربوطه در چهار راهی "پل باغ عمومی".

علاوتاً در گزارش تذکر رفته که: عمارت شرکت اسهامی نیز تحت تعمیر است، منزل اول آن در سال 1313 بسر میرسد و مصارف اولیه آن تا اندازه یک ملیون افغانی در نظر گرفته شده است. اشخاص

د پانو شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ

ذیل به حیث اعضای هیئت مدیره شرکت تعیین شده اند: رئیس افتخاری میرزا محمدخان وزیر تجارت، عبدالمجید خان زابلی، دوست محمدخان ایماق، غلام حیدرخان مختارزاده، محمدعمرخان، سیدکریم خان و عبدالخالق خان. رئیس شرکت: عبدالمجید خان زابلی، معاون عمومی: دوست محمدخان ایماق، مدیر عمومی محاسبه: میرزا خیرمحمدخان....

نماینده های شرکت در داخل کشور: در غزنی، قندهار، فراه، هرات، میمنه، اندخوی، مزار شریف، قلعه جدید، کلات، دکه و مشرقی. همچنان نمایندگی های شرکت در خارج: در هند، پشاور، کراچی، چمن، لندن و برلین؛ با افتتاح نمایندگی های فوق و تعیین مامورین مربوطه، روابط با بانکهای معاملاتی در بمبئی، پاریس، لندن و برلین بسرعت برقرار گردید. (شرح مزید - سالنامه کابل 1312، صفحه 175 - 177)

(ادامه دارد)

د پانو شمیره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو لو مخکي په خیر و لولئ